IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 24. Issue 02. Noyabr ,2026

TURIZM SOHASIDA DAVLAT TILI VA CHET TILLARINING MUTANOSIBLIGI

Maxammadova Marjona O‘tkirbek qizi
Andijon davlat chet tillari instituti
Xorijiy til va adabiyot fakulteti
Ingliz tili va adabiyoti yo‘nalishi,
1-kurs talabasi
https://doi.org/10.5281/zenodo.24073577

Annotatsiya. Ushbu maqolada turizm sohasida davlat tili va chet tillarining mutanosibligi masalasi, ularning turizm xizmatlari sifatini oshirishdagi o‘rni hamda xalqaro hamkorlikni rivojlantirishdagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, turizm sohasida o‘zbek tilining mavqei, chet tillarining qo‘llanish doirasi, turistik matnlar tarjimasi, gid-tarjimonlar faoliyati va raqamli muhitdagi til masalalari tahlil qilingan.
Kalit so‘zlar: turizm, davlat tili, chet tillari, til mutanosibligi, turistik muloqot, gid-tarjimon, tarjima, xizmat ko‘rsatish madaniyati, ko‘p tillilik, madaniyatlararo muloqot.

Bugungi globallashuv davrida turizm iqtisodiyotning eng tez rivojlanayotgan tarmoqlaridan biriga aylanib bormoqda. Turizm nafaqat daromad manbai, balki xalqlar o‘rtasida madaniy, ma’naviy va ilmiy aloqalarni mustahkamlovchi muhim vositadir. Turistlar bilan samarali muloqot o‘rnatish esa til masalasi bilan bevosita bog‘liq. Shu sababli turizm sohasida qaysi tilda, qaysi vaziyatda va qanday darajada muloqot qilish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etadi.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga ko‘ra, o‘zbek tili davlat tili hisoblanadi. Davlat tili rasmiy hujjatlar, ish yuritish, ta’lim, axborot va xizmat ko‘rsatish sohalarida asosiy til vazifasini bajaradi. Shu bilan birga, xorijiy sayyohlarga xizmat ko‘rsatish jarayonida chet tillarini, ayniqsa ingliz tilini bilish zarur. Demak, turizm sohasida davlat tili ham, chet tillari ham o‘z o‘rniga ega bo‘lib, ular bir-birini inkor etmasdan, balki to‘ldirib kelishi lozim.

Mavzuning dolzarbligi turizm sohasining kengayishi, xorijiy sayyohlar oqimining ortishi hamda soha xodimlaridan yuqori til malakasi talab etilayotgani bilan belgilanadi. Bir tomondan, o‘zbek tilining mavqeini saqlash va uni turistik muhitda keng qo‘llash zarur. Ikkinchi tomondan, xalqaro talablarga javob beradigan xizmat ko‘rsatish uchun chet tillarini puxta egallash muhimdir. Filologiya, tarjimashunoslik va turizm yo‘nalishlarida tahsil olayotgan talabalar uchun mazkur mutanosiblikni anglash alohida ahamiyatga ega.

Maqolaning maqsadi turizm sohasida davlat tili va chet tillarining o‘zaro nisbatini o‘rganish, ularning qo‘llanish o‘rni va vazifalarini aniqlash hamda turistik muloqot sifatini oshirish yo‘llarini yoritishdan iborat.

Turizm sohasidagi til masalalarini o‘rganishda tavsifiy, qiyosiy, kontekstual va lingvistik tahlil metodlaridan foydalaniladi. Tavsifiy metod orqali turizm sohasida qo‘llaniladigan til vositalarining o‘ziga xos xususiyatlari o‘rganiladi. Qiyosiy metod yordamida turli tillardagi turistik matnlarning o‘xshash va farqli jihatlari aniqlanadi. Kontekstual tahlil turistik termin va iboralarning muayyan vaziyatdagi ma’nosini ochib berishga xizmat qiladi. Lingvistik tahlil esa

leksik birliklar, grammatik qurilmalar va xizmat ko‘rsatish muloqotiga xos ifodalarning xususiyatlarini aniqlash imkonini beradi.

Turizm sohasida til muloqot vositasi bo‘lish bilan birga, mamlakat imijini shakllantiruvchi omil hamdir. Sayyoh mehmonxonada, aeroportda, restoran yoki muzeyda xizmat ko‘rsatuvchi xodim bilan muloqot qilar ekan, mamlakat haqida birinchi taassurotni aynan til orqali oladi. Tushunarli, madaniyatli va ravon muloqot sayyohning xotirjamligini ta’minlaydi, noto‘g‘ri yoki sifatsiz muloqot esa umumiy taassurotni buzishi mumkin.

Turizm sohasida davlat tilining o‘rni. Davlat tili turizm sohasida bir necha muhim vazifani bajaradi. Birinchidan, u soha ichidagi rasmiy ish yuritish va hujjatlar tilidir. Turistik tashkilotlar faoliyati, shartnomalar, litsenziyalar, hisobotlar va rasmiy yozishmalar davlat tilida yuritiladi. Ikkinchidan, davlat tili mahalliy aholi bilan muloqotda, shuningdek, mamlakat ichki turizmida asosiy vosita hisoblanadi. Uchinchidan, o‘zbek tili milliy madaniyat, tarix va qadriyatlarni sayyohlarga yetkazishda muhim rol o‘ynaydi.

Turistik obyektlar nomlari, yo‘l ko‘rsatkichlari, e’lon va yozuvlarda davlat tilining mavjudligi mamlakatning til siyosatini ifodalaydi. Shu bilan birga, bunday yozuvlarning savodli, imloviy va uslubiy jihatdan xatosiz bo‘lishi muhimdir. Xato bilan yozilgan lavha yoki e’lon nafaqat til me’yorlarini buzadi, balki xizmat sifatiga bo‘lgan ishonchni ham pasaytiradi.

Chet tillarining turizmdagi ahamiyati. Xalqaro turizmda xorijiy sayyohlar bilan muloqot qilish uchun chet tillari zarur. Hozirgi kunda xalqaro aloqalarda ingliz tili keng qo‘llanilsa-da, turistlarning kelib chiqishiga qarab rus, nemis, fransuz, ispan, xitoy, koreys, yapon, turk va arab tillariga ehtiyoj ham sezilarli. Turli mamlakatlardan kelgan sayyohlar o‘z ona tilida olingan xizmatni yuqori baholaydi, bu esa tashrif sifati va qayta kelish ehtimoliga ta’sir qiladi.

Chet tillari turizmda quyidagi sohalarda faol qo‘llaniladi:

- mehmonxona va hostellarda mehmonlarni qabul qilish va joylashtirish;
- ekskursiyalar, gidlik xizmati va sayohat dasturlarini tashkil etish;
- turistik reklama, veb-saytlar, bukletlar va xarita-yo‘nalishlar tayyorlash;
- xalqaro turistik yarmarkalar, ko‘rgazmalar va muzokaralarda qatnashish;
- onlayn bron qilish tizimlari va mijozlar bilan yozishmalar olib borish.

Bu sohalarning har birida xodimning til bilimi nafaqat umumiy muloqot, balki sohaga xos terminologiyani to‘g‘ri qo‘llash qobiliyatini ham talab qiladi. Masalan, “check-in” — “ro‘yxatdan o‘tish”, “booking” — “bron qilish”, “sightseeing tour” — “shahar bo‘ylab ko‘rish ekskursiyasi”, “itinerary” — “sayohat yo‘nalishi (dasturi)” tarzida ifodalanadi. Bunday terminlarning izchil va to‘g‘ri qo‘llanishi xizmat sifatini oshiradi.

Til mutanosibligi tushunchasi. Turizm sohasida til mutanosibligi deganda davlat tili va chet tillarining bir-biriga zid qo‘yilmasdan, har biriga xos vazifa doirasida muvozanatli qo‘llanishi tushuniladi. Bu mutanosiblik quyidagi tamoyillarga asoslanadi: rasmiy ish yuritish va ichki muloqotda davlat tilining ustuvorligi; xalqaro xizmat ko‘rsatishda chet tillaridan zarur darajada foydalanish; turistik axborotni imkon qadar ikki yoki ko‘p tilda taqdim etish; davlat tili me’yorlariga rioya qilgan holda chet tilidagi matnlarni tayyorlash.

Amaliyotda bu tamoyil, masalan, turistik obyektlardagi yo‘l ko‘rsatkichlari va axborot lavhalarida ko‘rinadi. Bunday lavhalarda avval davlat tilidagi matn, so‘ngra xalqaro talablardan kelib chiqib ingliz va boshqa tillardagi tarjimasi berilishi mumkin. Shunda ham mahalliy aholining, ham xorijiy mehmonlarning ehtiyoji qondiriladi, til siyosati esa saqlanib qoladi.

Gid-tarjimonlar va tarjima masalasi. Turizm sohasida til mutanosibligining amaliy ifodasi gid-tarjimonlar faoliyatida yaqqol namoyon bo‘ladi. Gid sayyohga faqat ma’lumot yetkazib qolmay, mamlakat tarixi, madaniyati va urf-odatlarini tushuntiradi. Shu bois gid o‘z ona tilini, ya’ni davlat tilini mukammal bilishi, tarixiy va madaniy atamalarni to‘g‘ri qo‘llashi, shu bilan birga, chet tilida ravon va xatosiz so‘zlashi lozim.

Turistik matnlar tarjimasida lug‘aviy ma’noni berish yetarli emas. Tarjimon madaniy kontekstni, milliy realiyalarni va uslubiy xususiyatlarni ham hisobga olishi kerak. Masalan, “somsa”, “plov”, “madrasa”, “registon” kabi milliy realiyalarni chet tiliga o‘girishda ularni tushuntirish yoki asl shaklini saqlagan holda izoh berish maqsadga muvofiq. Tarixiy joy va shaxs nomlari, sanalar, raqamlar va geografik nomlarni tekshirish ham muhimdir.

Turistik tarjimada tez-tez uchraydigan xatolar sifatida so‘zma-so‘z tarjima, terminlarning noizchil qo‘llanishi, milliy realiyalarning noto‘g‘ri berilishi va uslubiy nomuvofiqlikni ko‘rsatish mumkin. Bunday xatolar xizmat sifatiga ta’sir etib, mamlakat obro‘siga ham salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shuning uchun tarjima matnlarini nashrga tayyorlashdan oldin mutaxassis tomonidan tahrir qilish lozim.

Xizmat ko‘rsatish madaniyati va nutq odobi. Turizm xodimining nutq madaniyati xizmat sifatining muhim ko‘rsatkichidir. Xushmuomalalik, aniqlik, ravonlik va hurmat ifodalovchi iboralar har qanday tilda muloqotning asosini tashkil etadi. Masalan, “Xush kelibsiz”, “Sizga qanday yordam bera olaman?”, “Marhamat, kuting”, “Tashrifingiz uchun rahmat” kabi iboralar o‘zbek tilida ham, ingliz tilida ham (“Welcome”, “How may I help you?”, “Please wait a moment”, “Thank you for visiting”) bir xil mazmunda, ammo tilga xos shaklda ifodalanadi.

Muloqotda madaniyatlararo farqlarni hisobga olish ham zarur. Bir xalq uchun odatiy bo‘lgan ibora yoki imo-ishora boshqa xalq vakili tomonidan noto‘g‘ri tushunilishi mumkin. Shu sababli turizm xodimi til bilan birga, turli madaniyatlarning muloqot odobi va an’analarini ham o‘rganishi kerak.

Raqamli muhit va turizm tili. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi turizm sohasidagi til muhitiga ham ta’sir ko‘rsatmoqda. Turistik veb-saytlar, mobil ilovalar, onlayn xaritalar, bron qilish platformalari va ijtimoiy tarmoqlar sayyohlar bilan aloqa o‘rnatishning asosiy vositasiga aylandi. Bunday platformalarda axborot odatda bir necha tilda taqdim etiladi, shu sababli har bir til versiyasining mazmuni mos, savodli va dolzarb bo‘lishi lozim.

Sun’iy intellekt va avtomatik tarjima vositalari turistik matnlarni tez tayyorlashda yordam berishi mumkin. Biroq ular yaratgan matnlarda terminologik noaniqlik, uslubiy xatolar va madaniy nomuvofiqliklar uchrashi mumkin. Shuning uchun avtomatik tarjimani mutaxassis tekshirishi, ayniqsa tarixiy, madaniy va huquqiy ma’lumotlarning aniqligiga ishonch hosil qilishi zarur.

Muammolar va yechimlar. Amaliyotda turizm sohasida til bilan bog‘liq bir qator muammolar kuzatiladi: soha xodimlarining chet tili malakasi yetarli bo‘lmasligi, turistik terminologiyaning bir xil qo‘llanmasligi, yozuv va lavhalarda imloviy hamda tarjima xatolarining uchrashi, ayrim joylarda davlat tilining yoki aksincha, xorijiy tillarning yetarlicha qo‘llanmasligi. Bu muammolarni hal etish uchun quyidagi choralar maqsadga muvofiq:

- turizm yo‘nalishidagi ta’lim dasturlarida o‘zbek tili va chet tillarini sohaga yo‘naltirilgan holda o‘qitishni kuchaytirish;

- turistik terminlarning o‘zbekcha-chet tilidagi yagona lug‘atini yaratish va amaliyotga joriy etish;
- gid-tarjimonlar, mehmonxona xodimlari uchun til kurslari va malaka oshirish dasturlarini tashkil etish;
- yo‘l ko‘rsatkichlari, lavhalar va reklama matnlarini nashrdan oldin til mutaxassisi tomonidan tekshirish;
- turistik axborotni davlat tilida hamda zarur xorijiy tillarda bir xil sifatda taqdim etish.

Tahlil natijasida turizm sohasida davlat tili va chet tillarining mutanosibligi bir necha muhim vazifani bajarishi aniqlandi. Birinchidan, u mamlakatning til siyosatini saqlagan holda xalqaro muloqotni ta’minlaydi. Ikkinchidan, xorijiy sayyohlar uchun qulay va tushunarli xizmat muhitini yaratadi. Uchinchidan, milliy madaniyat va qadriyatlarni dunyoga tanitishga yordam beradi.

Tahlil shuni ko‘rsatadiki, turizm xizmatining samaradorligi nafaqat infratuzilma va narx siyosatiga, balki xodimlarning til madaniyatiga ham bog‘liq. Davlat tiliga e’tiborsizlik milliy o‘zlikni susaytirishi, chet tillarini yetarli bilmaslik esa xalqaro raqobatbardoshlikni pasaytirishi mumkin. Shuning uchun har ikki yo‘nalishda ham muvozanatni saqlash zarur.

Shu bilan birga, turizm sohasidagi til masalalarini o‘rganishda nazariy bilimlar bilan cheklanib qolmaslik kerak. Talabalar turistik bukletlar, ekskursiya matnlari, mehmonxona yozishmalari va xizmat ko‘rsatish dialoglari namunalarini tahlil qilishlari, ularni turli tillardan tarjima qilishlari va mustaqil ravishda turistik matnlar tuzishlari maqsadga muvofiq.

Turizm sohasida faoliyat yuritishni istagan mutaxassislar uchun ona tilini mukammal bilish bilan bir qatorda, xorijiy tillarni egallash, mamlakat tarixi va madaniyatini chuqur o‘rganish hamda madaniyatlararo muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish ham muhim hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, turizm sohasida davlat tili va chet tillari bir-birini to‘ldiruvchi, o‘zaro uyg‘un vositalardir. Davlat tili milliy o‘zlikni, rasmiy ish yuritishni va madaniy merosni ifodalasa, chet tillari xalqaro muloqot va sayyohlar bilan samarali aloqani ta’minlaydi. Ularning mutanosibligi turizm xizmati sifatini oshirishga, mamlakat imijini mustahkamlashga va xalqaro hamkorlikni kengaytirishga xizmat qiladi.

Zamonaviy sharoitda xorijiy tillarni bilish, sifatli tarjima qilish, raqamli texnologiyalardan oqilona foydalanish va madaniyatlararo muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish turizm sohasi samaradorligini oshiradi. Demak, turizm sohasida til mutanosibligini ta’minlash malakali va raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlashning muhim shartlaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. — Toshkent: O‘zbekiston, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Davlat tili haqida”gi Qonuni (yangi tahrir, 1995-yil).
3. O‘zbekiston Respublikasining “Turizm to‘g‘risida”gi Qonuni.
4. Aminov M., Madaminov A., Mahkamov N., Mahmudov N. Davlat tilida ish yuritish. — Toshkent, 2020.
5. Mahmudov N., Rafiyev A., Yo‘ldoshev I. Davlat tilida ish yuritish. — Toshkent, 2015.
6. Qo‘ng‘urov R., Begmatov E., Tojiyev Y. Nutq madaniyati va uslubiyat asoslari. — Toshkent, 1992.
7. Muhiddinova X., Salisheva Z., Po‘latova X. O‘zbek tili.
8. Mahmudov N. O‘zbek tilida ish yuritish.